

Trávníček, Jiří

Tři podoby jednoho chasidského příběhu

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. V, Řada literárněvědná bohemistická. 2000, vol. 49, iss. V3, pp. [65]-67

ISBN 80-210-2643-X

ISSN 1213-2144

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/104958>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

JIŘÍ TRÁVNÍČEK

TŘI PODOBY JEDNOHO CHASIDSKÉHO PŘÍBĚHU

Martin Buber ve svých *Chasidských vyprávěních* (1949/č. 1990) uvádí tento příběh:

Mladíkům, kteří za ním přišli poprvé, vyprávíval rabi Bunam příběh o rabi Ajsikovi, synovi rabi Jekela z Krakova. Po letech těžké nouze, která však neotřásla jeho důvěrou v Boha, mu bylo ve snu přikázáno, aby se vydal do Prahy a našel tam poklad, skrytý v mostě, jenž vede ke královskému zámku. Když se mu tento sen zdál potřetí, vypravil se rabi Ajsik na cestu a vydal se do Prahy. Ale na mostě stály ve dne v noci stráže a on se neodvažoval začít kopat. Každého rána však k mostu chodil a obcházel ho až do večera. Nakonec si jej všiml hejtman a zeptal se přátelsky, zdali tam něco hledá nebo na někoho čeká. Rabi Ajsik vypravoval, jaký sen ho sem z takové dálky přivedl. Hejtman se zasmál: „A kvůli nějakému snu sis, ty nešťastníku, prošoupal svoje poslední podrážky! Cožpak se dá snům věřit? To bych se musel hned vydat na cestu a vandrovat do Krakova — vždyť mi kdysi bylo ve snu řečeno, že tam ve světnici nějakého Žida Ajsika, syna Jekelova, vykopu za kamny poklad. Ajsik, syn Jekelův! Už vidím, jak tam v Krakově, kde se jedna polovina Židů jmenuje Ajsik a druhá Jekel, chodím dům od domu!“ A znovu se zasmál. Rabi Ajsik se uklonil, vrátil se domů, vykopal poklad a postavil modlitebnu, která se jmenuje škola reb Ajsika, syna Jekelova. „Zapamatuj si ten příběh,“ dodával rabi Bunam, „a snaž se pochopit jeho naučení: že je tu něco, co nenajdeš nikde na světě, ani u cadika; ale že přesto existuje místo, kde to můžeš najít.“¹

Stejný příběh nalezneme ve Wieselově *Světě chasidů* (1976/č. 1996) a v knize *Devět bran* (1937) od Jiřího Langra. Všichni tři autoři podržují u příběhu jeho rámcovou strukturu, typickou pro chasidská vyprávění: Rabi Bunam (Binem) vypráví svým žákům příběh o Ajcikovi (Ázikovi, Ejcikovi). Ve všech třech příbězích je zachována stejná pointa i dějová kostra, opřená především o Ajcikův

¹ Martin Buber: *Chasidská vyprávění*, přel. Alena Bláhová. Praha, Kalich 1990, s. 487 – 488.

sen, cestu do Prahy, setkání s hejtmanem, hejtmanovu reakci, cestu domů do Krakova, vykopání pokladu a stavbu modlitebny za peníze v něm nalezené. — To, v čem se jednotlivé verze liší, je pak dáno důrazem jednotlivých autorů na vyznění příběhu. Buber podtrhuje především morální stránku. Aniž by příběh redukoval na pouhou dějovou kostru, vyzdvihuje v něm „mravní jádro“. Na základě jeho vyprávění se u něj došlo k závěrečnému naučení; slovo proto dostává rabi Bunam, aby je vyřkl. Elie Wiesel daleko více klade důraz na Ajcikovu postavu; ta je u něj popsána ve svém sociálním i psychologickém ustrojení: Ajcik (Ejcik) je chudý a životem utrápený smolař; proto se modlí k Bohu, „ať se rozpomene na svého zadluženého a trýzněného služebníka“². Největší část jeho podání proto zákonitě zabírá charakteristika postavy. Ještě než se Ajcik vypraví do Prahy, má už za sebou Wieselův text svou polovinu. Více prokreslena je i postava hejtmanova (kapitánova), v němž autor podtrhává jeho chlapskou hranatost. Řečeno jinak: proti hejtmanovi Buberovu je lidovější. Jiří Langer zdůrazňuje Prahu, místo, v němž má Ajcik (Ázik) dojít svého štěstí. Stylovou dominantu tvoří u něj ta část, v níž se Ajcik ocitá na „jakémsi kopci“ a dívá se na Pražský Hrad. Tahle scéna tak trochu upomene na věšteství Libušino o městě, jehož sláva hvězd se bude dotýkat. V tomto místě je dějový spád příběhu zcela zastaven a hrdinovi je dána příležitost být fascinován a tím i na chvíli vyňat z dějové „logiky“ příběhu. I Langer zdůrazňuje — po vančurovsku — hranatost postavy hejtmanovy: „--- Ázik Jékls... To by se mi však chtělo! Až do Krakova trmácet tělo a hrabat se s pokladem u krbu lecjakého proklatce židovského! Sny jsou klam a lež. Kdo jim věří, baba je!“³

Buberův text je ze všech nejsymetričtější: rámeček, sám příběh, exponování postav i mravní naučení rabiho Bunama — to vše se nachází jakoby v ideální vypravěčské míře, vyváženo a zpracováno s klidnou uměřeností. Stejně ideálně se zdá být vyvážen vztah mezi vyprávěním a příběhem: rozhodně nelze říci, že by text sloužil autorovi jen coby sběrový materiál, subjektivní zaujetí pro postavu i pro „tělesnější“ způsob podání — to vše je tu potlačeno. — Elie Wiesel jako by psal už tak trochu apokryf: je nám dáno nahlédnout do Ajcikova nitra, a to i prostřednictvím souznění s vypravěčem: „Ejcik, ubohý Ejcik — co měl dělat jiného než se zneklidňovat?“ Příběh je zřetelně vychýlen k postavě, přičemž sama tato postava jako by si na vypravěči vyžádala i způsob, jak s ní má být zacházeno. Buberův vypravěč je vnímavý, ale pokud možno objektivní. Wieselův je silně empatický a ve své empatii především shovívavý. Avšak možná právě tímto je postava Ajcika držena v rukou vypravěčových pevněji než u Buberu. Wieselovi jde o to, aby v Ajcikovi postihl typ, proto ho musí v daleko větší míře podřídít autorské vůli. — U Jiřího Langra je Ajcik vpuštěn do textu s nejmenším dohledem vypravěčovým. V jedné chvíli — když spatří Prahu — se postava od příběhu doslova odpoutává a jde si svou vlastní cestou. Vyprávění se v této chvíli zastavuje a stává se scénou: jako by se Ajcikovo uchvácení, ač

2 Elie Wiesel: *Svět chasidů*, přel. Alena Bláhová. Praha, Sefer 1996, s. 149 – 150.

3 Jiří Langer: *Devět bran*, ed. Tomáš Pěkný. Praha, Sefer 1996, s. 276 – 278.

se o něm vypráví v minulém čase, dělo právě v této chvíli a před námi; a jako by to byl právě Ajcik, kdo si k nám zjednává přímý přístup. S daleko větším mluvním apetitem je u Langra pojednána postava hejtmana: je zjevné, že u ní nejde jen o to, aby byla vůči Ajcikovi protikladným typem, ale také o to, aby si svůj textový part patřičně vychutnala. A rovněž ona se tímto stává na ději poněkud nezávislou.

Akcentuje-li Buber na příběhu o Ajcikovi především obecnou povahu chasidských vyprávění, tj. důraz na zprostředkování skrze autoritu rabína, jakož i na mravní pointu, Langer tohle ústní zprostředkování dokáže zabudovat do stavby příběhu, do toho, jak se před čtenářovými očima odvíjí. Langerovo podání nejvíce ctí vrstevnatost příběhu: vypráví se o rabi Simche Binemovi z Pšischy, který vypráví příběh o Ajcikovi; a v tomto příběhu si ještě mezi sebou vyprávějí jednotlivé postavy. Nacházíme se tak ve dvojím zprostředkování. Řečeno jinak: příběh má dva kompoziční rámy: autorský vypravěč a rabi Simche Binem, čímž se Ajcikova cesta do Prahy a zpět jakoby rozpouští ve vyprávění. V této chvíli přestává být důležitá hranice mezi jednotlivými příběhy (horizontálně), stejně jako není podstatné, jestli jde o ústa rabínova či autorského vypravěče, jež tento příběh podávají (vertikálně). A už jako by ani nebylo podstatné to, co se vypráví, ale samotná potřeba vyprávět a vyprávěnému naslouchat. Setkání mezi „já“ a „ty“ — jakožto sféra čistého vztahu, v němž vystupujeme ze zpředměťující perspektivy (*es*) do otevřenosti (*du*) —, který ve svém nejnámějším díle *Já a ty* proslavil Martin Buber, uskutečňuje Jiří Langer ve vypravěčské akci. V akci, v níž vyprávění přestává být pouhým převodním soukolím příběhu, čímž i řeč vystupuje ze služeb námětu. Příběh zde žije jen svým vyprávěním.

Martin Buber představil chasidské vyprávění čtenáři jiné kulturní zkušenosti, Elie Wiesel zase o něm dokázal přemýšlet v kategoriích moderního rozumu a Jiří Langer se uměl asi nejvíce vtělit do jeho ducha.

THREE VERSIONS OF ONE HASIDIC TALE

The essay is based on comparison of one hasidic tale written by Martin Buber (*Erzählungen der Chassidim* /Tales of Hasidim/, 1949), Elie Wiesel (*Célébration hassidique* /The World of Hasidim/, 1972), and Jiří Langer (*Devět bran* /Nine Gates/, 1937). Buber tries to show both topic and structure of this tale, Wiesel is directed much more to the psychology of the main character, Langer reconstructs the way of narration, making a speech independent of the topic.

